

FME VERKIEZINGSANALYSE 2021

Wat zeggen de politieke partijen over de technologische industrie?

Wat zeggen de politieke partijen over de technologische industrie?

EEN ANALYSE VAN DE VERKIEZINGSPROGRAMMA'S

Op 17 maart 2021 vinden de Tweede Kamerverkiezingen plaats. In deze publicatie zijn de standpunten van diverse politieke partijen (VVD, CDA, D66, ChristenUnie PvdA, GroenLinks en SP) opgenomen die relevant zijn voor de technologische industrie en waarvan de conceptverkiezingsprogramma's vastgesteld zijn op het moment van publicatie.

Aan de hand van drie belangrijke transitie die gaande zijn – **namelijk technologische transitie, maatschappelijke transitie en arbeidsmarkt transitie** – worden de partijvoorstellen getoetst.

Deze transitie hebben grote impact op onze sector én onze sector kan binnen deze transitie waarde toevoegen. Nederland behoort tot de top van de meest innovatieve landen in de wereld. Dat is in belangrijke mate de verdienste van onze technologische industrie en daar zijn we trots op. Om de positie van de technologische industrie sterk te houden, is het belangrijk om te bekijken wat de voorstellen zijn van de politieke partijen op de drie transitie.

Verkiezingsinzet FME

Nederland staat voor enorme economische en maatschappelijke uitdagingen. Een volgend kabinet moet de economische basis op orde krijgen om een diepgaande crisis het hoofd te bieden. Productiviteit en innovatiekracht moeten omhoog en Nederland moet concurrerend, weerbaar, sociaal-inclusief en duurzaam zijn. **Een strategisch technologie- en industriebeleid is de kern van deze opgave.** FME ziet drie kern-succesfactoren die fundamenteel zijn in een succesvol technologie- en industriebeleid:

Nationale Technologie- en Industriestrategie

De sector verdient een sectorsspecifieke aanpak. Nederland moet een Nationale technologie- en industriestrategie ontwikkelen.

Economische succesfactor

Een **Nationale Groeicommissie** zorgt ervoor dat NL op #1 van Global Innovation index staat. De groeicommissie moet plannen uit de Groeistrategie en investeringsfonds die te maken hebben met innovatie, productiviteit en ondernemersklimaat verder uit werken en implementeren.

Sociale succesfactor

De coronacrisis onderstreept nogmaals het belang van een weerbare en wendbare arbeidsmarkt. Leven lang ontwikkelen moet daarom een fundamenteel onderdeel worden van de kabinetsaanpak. Er moet een **Doorbraak komen op Leven Lang Ontwikkelen.**

Kennis succesfactor

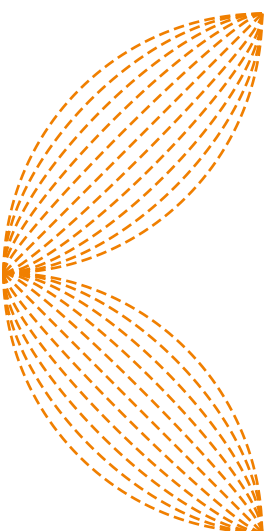
Technologie ontwikkelt zich sneller en levert steeds vaker een belangrijke bedrage aan maatschappelijke uitdagingen. Tegelijkertijd ontbreekt vaak technologische kennis bij de overheid. Een **Technologie Beraad** zorgt voor kruisbestuiving met het bedrijfsleven over de laatste technologische ontwikkeling.

Benieuwd naar de volledige verkiezingsinzet van FME? Kijk dan op fme.nl/verkiezingen

Inhoud

Wat zeggen de politieke partijen over de technologische industrie?	2
Verkiezingsinzet FME	3
Technologische transities	6
Innovatie	6
Data technologieën en cybersecurity	8
Maatschappelijke transities	10
Energie, duurzaamheid en circulariteit	10
Gezondheid en zorg	12
Landbouw, water en voedsel	14
Arbeidsmarkt transities	16
Voldoende medewerkers met de juiste skills	16
Toekomstgericht werkgeverschap	18
Randvoorwaarden	20
Economische randvoorwaarden	20
Internationale randvoorwaarden	22

Innovatie

Innovatie is de zuurstof en het bestaansrecht van de technologische industrie. Nederland heeft een goede uitgangspositie. Dankzij de technologische industrie behoort Nederland tot de top van de meest innovatieve landen ter wereld. Dagelijks bedenken, maken en verkopen onze lidbedrijven technologie die ons leven verandert. We willen technologie zo inzetten dat het leidt tot meer welzijn en welvaart voor iedereen.

GENERIEKE EN MISSIEGEDREVEN INNOVATIE

FME pleit voor verdere versterking en verruiming van de WBSO. Dit is een bewezen effectieve regeling die zowel door grootbedrijf als mkb veel wordt gebruikt. De Innovatiebox stimuleert innovatie bij grote én kleine high-tech spelers en verzekert Nederland daarmee van invloedrijke posities in strategisch belangrijke mondiale waardeketens. Rond deze bedrijven profiteren ook de aangesloten clusters en toeleverketens mee. De Innovatiebox is zowel een breedte- als een diepte-investering in onze kenniseconomie.

Naast het behoud van het generieke en fiscale instrumentarium pleit FME evenzeer voor ambitieuze investeringen in sleuteltechnologieën. FME pleit voor technologie-evenwicht. Behalve investeringen in sleuteltechnologieën en het missiegedreven innovatiebeleid moet ook worden geïnvesteerd in sectoren die al hoogwaardige posities binnen hun mondiale waardeketens hebben verworven. Het is belangrijk dat de overheid doelen stelt en daar structureel gerichte financiering en steun voor aanbiedt. Niet alle innovatie kan echter worden gepland. Het is daarom goed als beleidsmakers ruimte geven voor toekomstbestendig innovatiebeleid voor nieuwe ideeën, die zich niet makkelijk in bestaande kaders laten plaatsen met wet- en regelgeving gefocust op generieke innovatie.

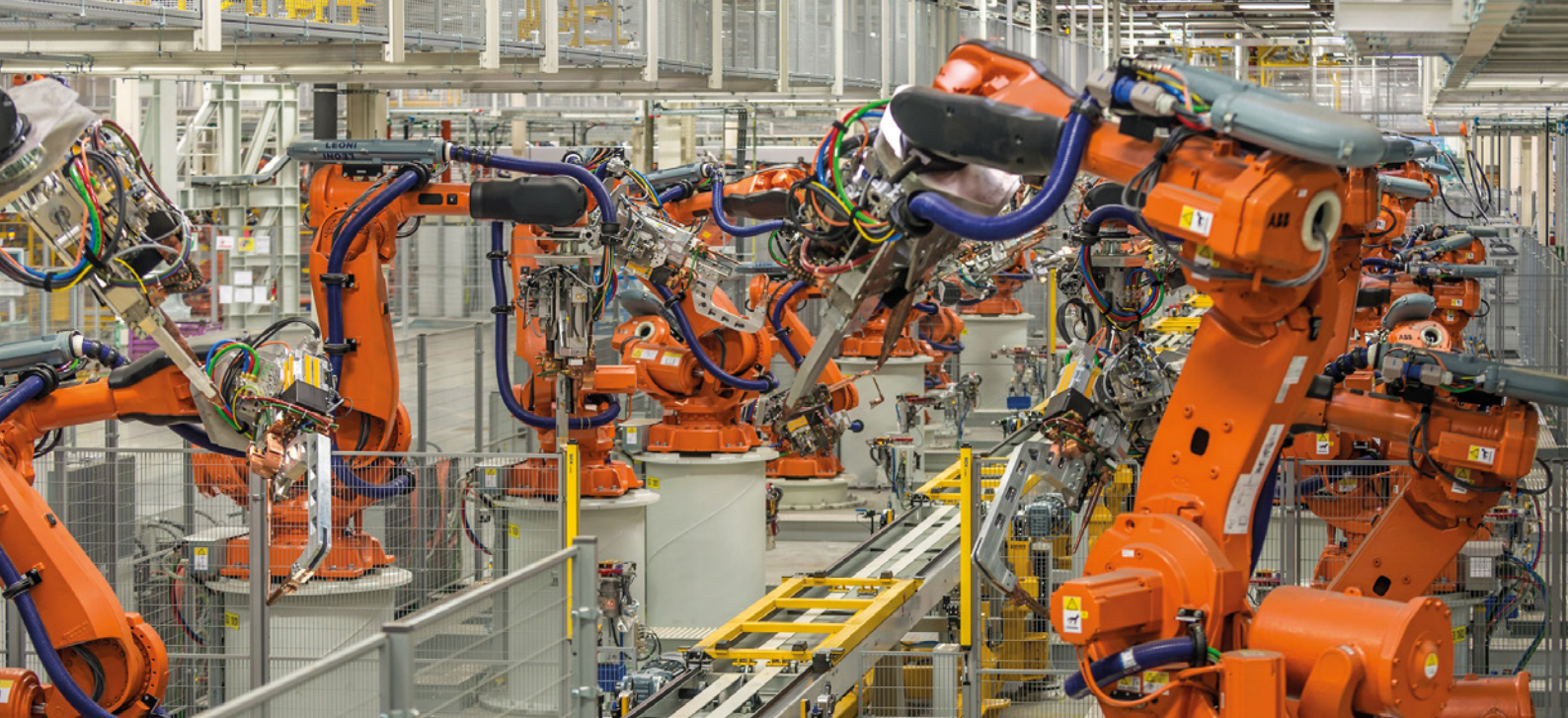
Wat zeggen de partijen?

D66 is van mening dat het huidige innovatiegeld teveel is versnipperd. Ze wil keuzes maken in de huidige 25 innovatiemissies. Tevens moeten algemene innovatiesubsidies als de Innovatiebox en WBSO effectiever worden ingezet zodat ze zich minder richten op grote winstgevendende bedrijven en juist meer op mkb, startups en scale-ups. Binnen het missiegedreven innovatiebeleid staan maatschappelijke uitdagingen centraal. De ChristenUnie heeft ook aandacht voor startups en scale-ups en vindt dat binnen het missiegedreven innovatie- en topsectorenbeleid meer aandacht moet zijn voor publiek-private samenwerking binnen de gehele keten.

CDA en GroenLinks willen beide het topsectorenbeleid aanpassen. Het CDA wil dat de nadruk op sleuteltechnologieën komt te liggen. GroenLinks schrijft dat het beleid uitsluitend gebruikt moet worden voor groene en digitale innovaties. De VVD houdt haar punten over innovatie algemener, de partij schrijft dat innovatie en de ontwikkeling van sleuteltechnologieën gestimuleerd moeten worden, bijvoorbeeld via InvestNL. Verder gaat de overheid in de plannen van de VVD meer samenwerken met het bedrijfsleven en meer mogelijk verlies dekken. Ook moeten startups ondersteund worden en beter toegang krijgen tot innovatieregelingen als de WBSO. De PvdA heeft tenslotte plannen om met een nieuw industriebeleid richting te geven aan allerlei regelingen. Hierbij horen ook innovatieregelingen als het topsectorenbeleid en gelden voor R&D.

KANS: De ChristenUnie herintroduceert kleine innovatieregelingen als de Innovatie Prestatie Contracten (IPCs) en vouchers

VVD vindt dat startups betere toegang tot innovatieregelingen als de WBSO moeten krijgen. Ook moeten de data en onderzoeken van publieke kennisinstellingen beter beschikbaar worden. In een Nationaal Groeiakkoord stellen werkgevers en -nemers, overheid en kennisinstellingen samen een groeiagenda op. De ontwikkeling van sleuteltechnologieën wordt via overheidsbijdrages verder gestimuleerd. Verder vindt de partij ecosystemen zoals die rond Eindhoven en Wageningen bestaan waardevol.

CDA wil dat in het topsectorenbeleid de nadruk op sleuteltechnologieën komt te liggen. Ook moeten InvestNL en Invest International open worden gesteld voor het mkb en kansrijke startups en scale-ups. Het CDA wil inzetten op regionale ecosystemen waarin kennisinstellingen, bedrijven en overheden samenwerken en waarin impulsen worden gegeven aan innovatie en onderzoek.

D66 geeft ondernemers de kans om met een 'sandbox model' op kleine schaal ideeën te testen. Pas bij opschaling gaan de regels op een striktere manier gelden. De partij wil investeringsfondsen beter inzetten, bijvoorbeeld door gericht te focussen op digitalisering, innovatie en te kiezen voor sleuteltechnologieën. Deze keuze moet door experts worden gemaakt. De toegang tot de fondsen voor startups, scale-ups en innovatief mkb wordt vergroot. Dezelfde bedrijven moeten meer profiteren van de algemene innovatiesubsidies als de WBSO. Regionale ecosystemen worden gestimuleerd.

ChristenUnie herintroduceert kleine innovatieregelingen als de Innovatie Prestatie Contracten (IPCs) en vouchers en investeert in het mkb-innovatiekrediet. Ook wordt het missiegedreven topsectoren- en innovatiebeleid versterkt door scherper te focussen en in te zetten op publiek-private samenwerking in de gehele keten. De partij wil investeren in de regionale industrieclusters en in onderzoek naar sleuteltechnologieën als fotonica, quantum- en nanotechnologie.

PvdA is van mening dat de overheid zelf moet investeren in fundamenteel onderzoek. Bijvoorbeeld op gebied van AI en schone energie. De partij gaat het industriebeleid veranderen en daarmee onder andere sturing geven aan innovatiesubsidies.

GroenLinks gaat het topsectorenbeleid uitsluitend inzetten voor groene en digitale innovaties. De partij gaat meer inzetten op de kracht van regio's, bijvoorbeeld door Groningen een hub voor groene waterstof te maken. Met een klimaatfonds moet onder andere innovatie worden gestimuleerd.

SP richt een nationale investeringsbank op om mkb en kleine en startende bedrijven makkelijker te laten lenen en duurzame vernieuwing te stimuleren.

Data technologieën en cybersecurity

Data technologieën helpen bedrijven effectiever en efficiënter te produceren en producten 'slimmer' te maken. Temeer omdat de grote sleuteltechnologieën die met deze digitale revolutie samenhangen vanwege hun datagedrevenheid elkaar zullen versterken en exponentieel zullen groeien. Bovendien biedt digitalisering oplossingen die helpen met de verduurzaming van de industrie en draagt het bij aan het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. Via digitalisering kan Nederland de productiviteitsslag maken die nodig is om de effecten van vergrijzing te pareren. Ook helpt digitalisering in de industriële transitie naar datagedreven dienstverlening. Nu steeds meer bedrijven stappen richting digitalisering zetten, is digitale veiligheid een essentiële randvoorwaarde.

CYBERSECURITY

Digitalisering biedt veel kansen, maar de toegenomen digitale afhankelijkheid maakt de Nederlandse samenleving en het bedrijfsleven ook kwetsbaar voor cyberincidenten, storingen en uitval. De dreigingen van criminelen en statelijke actoren zijn reëel. Cybersecurity is een essentiële randvoorwaarde voor het Nederlandse groeivermogen en het behouden van welzijn en welvaart. Door investeringen en goed beleid kan het Nederlandse bedrijfsleven en de Nederlandse maatschappij als geheel weerbaarder worden gemaakt en kunnen de risico's worden gemitigeerd. Cybersecurity is ook een kans voor het Nederlandse bedrijfsleven – het versterkt de ICT-sector en omdat onze industrie voldoet aan de wereldwijde normen en standaarden voor veilige apparatuur, zet het Nederland ook neer als een *safe place to do business*.

Wat zeggen de partijen?

Vrijwel alle partijen hebben aandacht voor het belang van cybersecurity, zowel op het vlak van defensie als op gebied van cybercrime. Het CDA zet in op een meerjarig cybersecurityprogramma onder leiding van een aparte Nationale Cybersecurity Coördinator om onze digitale weerbaarheid te vergroten. Ook moet Nederland zich beter voorbereiden en oefenen op grotere verstoringen in het digitale domein. D66 geeft toezichthouders meer slagkracht op gebied van cybersecurity. De partij wil ook dat het Nationale Cybersecurity Centrum relevante informatie van niet-vitale sectoren mag delen met Computer Emergency Response teams. De VVD wil meer cybercrime specialisten bij de politie en het OM, net als de PvdA, die meer rechercheurs op dit domein wil zetten. De ChristenUnie investeert in zowel specialisten als in digitale vaardigheden bij de politie als geheel.

De VVD en ChristenUnie investeren verder in het Defensie Cybercommando. D66 wil de cybercapaciteiten bij defensie ook verder uitbreiden. Het CDA wil het Cybercommando samen met het Cyber Security Centrum onderbrengen in een Cyberhub. GroenLinks wil dat Nederland zich inzet om cyberoorlog tegen te gaan. De PvdA wil dat Nederland bescherming tegen cyberaanvallen een prioriteit maakt en de ChristenUnie vindt dat Nederland voor cyberveiligheid goed moet samenwerken met de private sector.

KANS: VVD, CDA, D66, PvdA, GroenLinks en ChristenUnie zetten allemaal in op meer capaciteit voor het tegengaan van cybercrime.

VVD wil het Europees mededingingsrecht moderniseren door data een grotere rol te geven. Ook wordt de definitie van ‘markt’ verbreed en komen er nieuwe meldingsdrempels. Er komt een toezichthouder voor algoritmen. Bij politie, justitie en defensie komen meer mensen met cyber-expertise voor het aanpakken van cybercrime en het verbeteren van cybersecurity. Digitale vaardigheden moeten een grotere rol krijgen in het onderwijs.

CDA gaat in EU verband regelen dat mensen zelf eigenaar zijn van hun data. Een Nationaal Coördinator Cybersecurity moet een meerjarig cybersecurityprogramma leiden om onze digitale weerbaarheid te vergroten. Defensie krijgt een cyberhub. Cybercrime moet worden aangepakt. Het CDA geeft digitale vaardigheden een prominente plaats in het onderwijs en versterkt de ontwikkelingen op gebied van onlineonderwijs.

D66 geeft toezichthouders meer slagkracht op digitale gebieden. Ook moet er meer controle zijn op dataverzameling in de open-

bare ruimte. De Autoriteit Persoonsgegevens krijg een algoritmewaakhond. Nederland moet zich beter beschermen tegen cyberaanvallen. Politie en OM krijgen meer geld voor de aanpak van cybercrime. Elke burger moet toegang krijgen tot bijscholing voor digitale vaardigheden. Onderzoek naar digitale technieken moet meer financiering krijgen. Tevens wil D66 een minister en Kamercommissie voor digitale zaken.

ChristenUnie vormt de Autoriteit Persoonsgegevens om tot een toezichthouder voor Digitale Veiligheid. De partij komt met een beter wettelijk recht op dataverwijdering en maakt bestuurders persoonlijk aansprakelijk voor gebrekkige databescherming. Er komt een keurmerk voor algoritmes. De partij gaat zowel investeren in speciale teams tegen cybercriminaliteit als in de digitale kennis binnen de gehele politie. Nederland moet investeren in cyberveiligheid en in het Cyber Defensie Commando. Er komt geld beschikbaar voor de digitaliseringsagenda in het primair en voorgezet onderwijs. Leraren en leerlingen moeten digitaal geletterd zijn.

PvdA wil het mogelijk maken data mee te nemen naar een ander platform. Alle toezichthouders krijgen een afdeling gefocust op privacy en machtsmisbruik. De partij vergroot de capaciteit voor het aanpakken van cybercrime. Defensie prioriteert bescherming tegen cyberaanvallen. Verder komt er een investeringsagenda om digitale inclusie te bevorderen.

GroenLinks zet in op data-portabiliteit en verbiedt de automatische verzameling van biometrische gegevens in de openbare ruimte. Er komt een nationaal coördinator dataverzameling en meer capaciteit bij de Autoriteit Persoonsgegevens. GroenLinks vergroot de capaciteit van de politie op gebied van cybercrime. Nederland gaat inzetten op het tegengaan van cyberoorlog. Apparatuur voor cybersurveillance valt voortaan onder het wapenexportbeleid.

SP vindt dat techbedrijven geen gratis diensten leveren, maar betaald worden met de data van consumenten. Daarom krijgen consumenten bij deze diensten dezelfde bescherming als de diensten waarbij betaald wordt met geld. Er komt een commissie-digitalisering die de politiek gaat adviseren over de maatschappelijke gevolgen van digitale ontwikkelingen.

Energie, duurzaamheid en circulariteit

De energietransitie is voor Nederland een unieke kans om de economie duurzaam te moderniseren. Technologische innovaties bieden perspectief op een duurzame energievoorziening én structurele economische groei. De belangrijkste dwarsdoorsnijdende thema's zijn digitalisering, nieuwe energiedragers en circulariteit.

ENERGIETRANSITIE

De technologische industrie onderschrijft de doelstellingen uit het Klimaatakkoord en ziet groene herstelkansen in de energietransitie en in de Green Deal. Tegelijkertijd zijn er ook zorgen over de haalbaarheid, betaalbaarheid en betrouwbaarheid van alle plannen, met name gericht op de kosten en gevolgen voor de internationale concurrentiepositie van de technologische industrie. FME ziet energiebeleid en circulariteit als een belangrijk onderdeel van het industriebeleid, maar wel op een manier die innovatie op een slimme wijze stimuleert en rekening houdt met de mondiale concurrentiepositie en financiële draagkracht van ondernemingen.

Wat zeggen de partijen?

De politieke partijen zijn het unaniem eens dat er volop geïnvesteerd moet worden in waterstof, zowel in de opwekking als in de toepassing van waterstof binnen de industrie. Naast het gebruik van waterstof zetten partijen zoals PvdA, GroenLinks en de ChristenUnie ook in op industriële elektrificatie. Zo is de ChristenUnie van mening dat er een elektrificatie routekaart moet komen voor de industrie.

Daarnaast hebben veel partijen aandacht voor de huidige problemen op het elektriciteitsnet. Energieopslag wordt door de ChristenUnie en D66 gezien als één van de oplossingen om krapte op het net te voorkomen. Beide partijen pleiten voor een oplossing rondom de huidige dubbele energiebelasting bij energieopslag.

Ook willen partijen bij de energietransitie inzetten op energiebesparing en circulaire economie. PvdA en de ChristenUnie willen beide strenger toezien op de handhaving van de Wet Milieubeheer en het toezicht op de wet versterken. Voor de overstap naar een circulaire economie gaat de VVD meer experimenteertruimte voor hoogwaardige recycling in de wet vastleggen. D66 wil vooral de financiering van circulaire projecten verbeteren, onder andere door de inzet van InvestNL en door dubbele BTW op het hergebruiken van materialen te voorkomen. De PvdA wil het Rijksbrede programma Circulaire Economie uitbreiden met meer investeringen.

KANS: Alle partijen willen investeren in waterstof. Hierdoor kan een nationale waterstof economie gevormd worden.

VVD wil waterstof grootschalig gaan produceren en het mkb toegang geven tot het warmtefonds. De VVD wil dat hoogwaardige recycling en het langer gebruiken van producten bevorderd wordt door meer experimenteerruimte in de wet. Regels omtrent afval worden vereenvoudigd. Op EU-niveau worden eisen gesteld aan verpakkingen, materiaal en producten.

CDA wil dat de milieu en energie-investeringsaftrek aan nieuw beschikbare technologie wordt aangepast. De partij wil elke provincie een iconproject geven op gebied van duurzaamheid en schone energie. Verder moet Nederland versnelt overstappen op een duurzame energiemix en is CO₂-opslag onder de Noordzee onvermijdelijk volgens de partij. Het CDA zet in op waterstof.

D66 gaat investeren in de opwekking van groene waterstof. De industrie moet overstappen op waterstof, elektrificatie en het afvangen, opslaan en hergebruiken van CO₂. Subsidies voor energiebesparende innovaties worden beschikbaar voor consortia. De financiering voor circulaire projecten wordt makkelijker, onder andere door InvestNL open te stellen voor circulaire projecten en dubbele btw op het hergebruiken van materialen te voorkomen. De partij wil een digitaal productpaspoort. De afvalheffing voor bedrijven die veel afval produceren gaat omhoog. Per 2025 wordt 30% minder grondstoffen gebruikt. D66 staat netbeheerders toe een flexibel nettarief te hanteren en komt met financiële prikkels voor thuisbatterijen. Tevens worden mogelijkheden gecreëerd voor energie-uitwisseling in de wijk en worden energieopslagsystemen vrijgesteld van energiebelasting.

PvdA vindt dat de SDE++ beter moet worden gebruikt. Ook wordt de regeling opengesteld voor groene waterstof met prijsafspraken. Nederland moet leidend worden op gebied van groene waterstof. Er komen dan ook meer overheidsinvesteringen voor. De productiefactor op het ETS wordt vergroot. De afvalbranche wordt gestimuleerd nieuwe verdienmodellen met secundaire grondstoffen te ontwikkelen. De PvdA zet in op hoogwaardige recycling. Het Rijksbrede programma Circulaire Economie wordt uitgebreid met meer investeringen. Door strikt toe te zien op de Wet Milieubeheer dwingt de partij bedrijven te investeren in groene energie en energiebesparing.

ChristenUnie is van mening dat de regio's met clusters van energie-intensieve basisindustrie de plekken zijn waar de ontwikkeling naar een circulaire en klimaat neutrale industrie een vorm moet krijgen. De regionale samenwerking tussen bedrijfsleven, overheid, kennisinstellingen en beroepsonderwijs moet worden versterkt. De partij zet vol in op industriële elektrificatie en groene waterstof en wil een routekaart voor de elektrificatie van de industrie. De SDE++ blijft doorgaan na 2025. De ChristenUnie is tegen de dubbele belasting op energieopslag. Ook zet de partij in op energiebesparingsdoelen per sector en versterkt ze de handhaving op de energiebesparingsplicht uit de Wet Milieubeheer. De ChristenUnie verbiedt slecht of niet recyclebare goederen waarvoor een recyclebaar alternatief bestaat.

GroenLinks stelt dat in 2030 producten 50% minder grondstoffen moeten gebruiken en in 2050 alle producten circulair moeten zijn. Het verwerken van afval tot grondstof wordt makkelijker. Nederland moet koploper op gebied van waterstof worden. De capaciteit van het energienet wordt vergroot en bedrijven worden gestimuleerd te elektrificeren.

SP schaft het ETS systeem af en creëert meer ruimte voor alternatieve energiedragers als waterstof. Fossiele bedrijven krijgen geen ondersteuning meer en er worden hoge normen voor schone productie ingevoerd. Vervuilende industrieën moeten het gebruik van plastic snel afbouwen. Ook introduceert de SP regelgeving en heffingen om de wegwerpeconomie tegen te gaan.

Gezondheid en zorg

De gezondheidszorg in Nederland behoort tot de beste ter wereld. En dat willen we graag zo houden. De zorg staat voor grote uitdagingen en slimme technologie biedt oplossingen waarmee we die succesvol kunnen aanpakken. Om de zorg te verbeteren en weerbaarder te maken, moeten technologiebedrijven met de zorgketen verbonden zijn. Een snellere implementatie van innovaties draagt bij aan betere behandelingen en een hogere kwaliteit van leven. Veilige datadeling zorgt voor een betere behandeling van patiënten.

GEGEVENSUITWISSELING

Slimme analyse van medische gegevens leidt tot snellere en betere diagnoses en behandelingen. De uitwisseling van individuele patiëntgegevens betekent dat zorgverleners altijd weten wat ze moeten weten over de patiënt die ze voor zich hebben. Dankzij goede gegevensuitwisseling is het mogelijk om de gezondheid van patiënten op afstand te monitoren, zonder dat ze naar het ziekenhuis hoeven te komen. Om de kracht van data optimaal te kunnen benutten is het nodig dat gegevens veilig en met in acht name van de hoogste privacynormen kunnen worden uitgewisseld. FME moedigt overheid, bedrijfsleven en de zorgsector aan de kansen die data biedt te benutten.

Wat zeggen de partijen?

De VVD wil de gegevensuitwisseling tussen zorgverleners uitbreiden. Ook wil de partij dat zorgverzekeraars meer met data kunnen doen, bijvoorbeeld voor het inzetten op preventie en het voorspellen van ziekteverloop. Dit moet met expliciete toestemming gebeuren, maar verzekeraars mogen het delen van data wel stimuleren. D66 vindt dat de ICT-systemen van zorgverleners veilige uitwisseling van data mogelijk moeten maken.

D66 wil verder dat medische gegevens beter toegankelijk worden voor onderzoekers. Wel zegt de partij dat zorginstellingen die de medische data van patiënten gebruiken daar een expliciete meldplicht bij krijgen. De ChristenUnie vindt dat het uitwisselen van medische gegevens in de zorg bijdraagt aan zowel de kwaliteit als de veiligheid van de zorg. Gegevensuitwisseling moet landelijk worden geregeld. GroenLinks is van mening dat innovaties, onder andere door middel van (bio)medische gegevens, niet meer weg te denken zijn.

KANS: VVD, CDA, D66, PvdA en ChristenUnie komen met plannen om te investeren in technologische innovaties in de zorg.

VVD vindt dat zorgverzekeraars meer gebruik moeten kunnen maken van data voor preventie en het voorspellen van ziekteverloop. Ook moet er meer digitale gegevensuitwisseling tussen zorgverleners mogelijk zijn. Er komt in het basispakket ruimte voor eHealth. Zolang de kwaliteit gewaarborgd is, moet zorg digitaal geleverd kunnen worden. Digitale zorg wordt voortaan bekostigd. Problemen veroorzaakt door doorgeschoten marktwerking worden opgelost.

CDA gaat innovatie in de zorg stimuleren. Videoconsults en gebruik van data bieden veel nieuwe mogelijkheden voor kwaliteitsverbetering, kostenbesparing en ondersteuning van professionals. Innovaties kunnen ook in de ouderenzorg werk verlichten. Er komt minder marktwerking in de zorg.

D66 is van mening dat zorginstellingen begrotingsruimte moeten krijgen voor investeringen in technologische hulpmiddelen en arbeidsbesparende technologie als domotica en robotica. Er komen richtlijnen voor digitale zorg. Patiënten moeten veilig digitaal en via apps zorg op afstand kunnen krijgen. Zorgaanbieders worden gestimuleerd vaker voor eHealth te kiezen. Bij de ontwikkeling van AI moeten de belangen van patiënten worden meegenomen en moet het eindproduct accreditatie krijgen van een onafhankelijke toezichthouder. Instellingen die data gebruiken krijgen een meldplicht. De partij wil meer overheidsregie om de balans tussen markt- en samenwerking te verbeteren.

ChristenUnie is voorstander van digitale zorg en wil de bekostiging gelijk trekken met reguliere zorg. Ook vindt de partij dat technologie die zichzelf bewezen heeft in de thuissituatie onderdeel moet worden van de zorgverlening. De bekostiging in de zorgwetten moet worden aangepast om dit mogelijk te maken. Het uitwisselen van medische gegevens verbetert zorg en patiëntveiligheid en moet landelijk geregeld worden. Wanneer AI bijdraagt aan gepaste zorg kan het gebruikt worden zolang de privacy wordt gewaarborgd. De zorg wordt ingericht in zorgregio's.

PvdA wil dat er geïnvesteerd wordt in technologische ontwikkelingen. De partij noemt domotica-woningen als voorbeeld van de rol die technologie kan spelen in de zorg. Ook komt er een Nationaal Programma Publieke Gezondheid waarbinnen innovaties gestimuleerd worden om een gezonde leefstijl te bevorderen. De PvdA vindt dat de belofte van marktwerking in de zorg niet is waargemaakt. Huisartsen, wijkverpleegkundigen, kraamzorg, hoog-complexe zorg en spoedeisende zorg zijn nutsvoorzieningen.

GroenLinks is van mening dat innovaties, onder andere door middel van (bio)medische gegevens niet meer weg te denken zijn. De marktwerking in de zorg wordt afgeschaft. Zorgverzekeraars worden publieke zorgfondsen. Patiëntenorganisaties, zorgaanbieders en beroepsgroepen stellen regionale zorgplannen met regionale budgetten op.

SP beëindigt de marktwerking in de zorg en richt een Nationaal Zorgfonds op.

Landbouw, water en voedsel

Bevolkingsgroei, klimaatverandering en verstedelijking vragen om oplossingen voor milieu, duurzaamheid en arbeid in de agri & food sector. Met Nederland als tweede voedselexporteur en derde agri & food technologieleverancier ter wereld, dragen we een verantwoordelijkheid om hiervoor oplossingen te bieden. Onze huidige leidende positie en technologische kennis bieden ons de komende decennia alle bouwstenen om verantwoord leiderschap te tonen met nieuwe innovatieve oplossingen voor duurzame, milieuvriendelijke en natuurinclusieve landbouw en voedselproductie.

KRINGLOOPLANDBOUW EN VOEDSELPRODUCTIE

Ieder jaar produceren we 400 miljard ton voedsel wereldwijd, genoeg voor 11 tot 12 miljard mensen, maar een derde van deze productie gaat verloren tijdens of na de oogst. Om efficiënter maar ook kosteneffectief en milieubewuster te produceren, zet de sector daarom in op kringlooplandbouw. In de kringlooplandbouw gaat er niets meer verloren, alles wordt ten volle benut en hergebruikt. FME leden werken elke dag aan de innovaties die dit mogelijk maken.

Wat zeggen de partijen?

D66 wil de landbouwsector op verschillende manieren helpen met de overstap naar kringlooplandbouw. Zo wil de partij kennis delen over onder andere het gebruik van kringloopwaardig veevoer en het reduceren van het gebruik van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. De partij wil ook een verbruiksbelasting op vlees invoeren waarvan de opbrengst naar de kringlooplandbouw transitie gaat. Bedrijven die de overstap maken betalen minder voor hun uitstoot.

De VVD wil dat er een nadruk komt op het hergebruik en verwerken van mest, bijvoorbeeld aan het herwinnen van grondstoffen. De PvdA wil een transitiefonds creëren voor de overstap naar kringlooplandbouw dat gevuld wordt door alle actoren uit de landbouwketen. Ook moeten boeren een betere positie in deze keten krijgen. De ChristenUnie wil ook een fonds, gevoed door supermarkten, waarmee boeren beloond worden voor extra prestaties op gebied van dierenwelzijn en milieu. De partij vindt dat het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid een omslag naar kringlooplandbouw moet maken. De glastuinbouw moet gestimuleerd worden om de omschakeling naar een circulair systeem te maken. GroenLinks onderschrijft in haar programma de Europese Boer tot Bord strategie, waarbinnen kringlooplandbouw een belangrijke rol speelt.

KANS: De VVD wil innovatieve systemen en technieken als precisie-landbouw en emissiearme stalsystemen gebruiken om de uitstoot van stikstof en broeikasgassen te verminderen.

VVD wil innovatieve systemen en technieken als precisielandbouw en emissiearme stal-systemen gebruiken om de uitstoot van stikstof en broeikasgassen te verminderen. Boeren krijgen financiële ondersteuning bij het gebruik van technologische systemen en innovaties. De VVD zet in op proeftuinen waarin onderwijs, bedrijfsleven en overheid samenwerken aan oplossingen voor de uitdagingen in de landbouwsector, met een gezond verdienvermogen als uitgangspunt. De energie-efficiënte glastuinbouwregeling (EG-regeling) wordt uitgebreid om extra geld voor energiebesparende maatregelen als het plaatsen van LED lampen beschikbaar te maken.

CDA gaat langjarige duurzaamheidsdoelen vastleggen, maar laat de uitvoering over aan de sector. De partij stelt dat dankzij innovaties en nieuwe meettechnieken duurzaamheidsdoelen op bedrijfsniveau kunnen worden gespecificeerd waardoor iedere ondernemer onafhankelijk aan de slag kan. Innovaties moeten door de sector gedreven zijn. De uitkoopbudgetten worden opengesteld voor verduurzaming van stallen en productiemethodes.

D66 wil dat de door Nederland te verdelen Europese landbouw gelden alleen gebruikt worden voor boeren die stappen zetten in kringlooplandbouw en natuurbeheer. Kennis over kringlooplandbouw wordt beschikbaar gesteld en boeren krijgen hulp bij gebruik van beter voer en de reductie van kunstmest en bestrijdingsmiddelen. Het huidige systeem van verhandelbare rechten wordt vervangen.

ChristenUnie geeft veehouders de ruimte voor innovatieve bronmaatregelen en schone productietechnieken. Agrariërs die willen omschakelen naar kringlooplandbouw moeten worden geholpen. De glastuinbouw wordt gestimuleerd zoveel mogelijk om te schakelen naar een circulair systeem. Boeren moeten worden gestimuleerd strotenteelt toe te passen. De voedingsstoffenkringloop moet zoveel mogelijk worden gesloten.

PvdA geeft steun aan bedrijven die overstappen op duurzame- en precisielandbouw en zorgen voor duurzame voedselvoorziening. Met subsidies wil de partij diervriendelijke en klimaatneutrale landbouw stimuleren.

GroenLinks geeft boeren die omschakelen naar natuurinclusieve landbouw financiële ondersteuning. Nederlandse universiteiten gaan een belangrijke rol spelen in onderzoek naar verduurzaming van het landbouw- en voedselsysteem, aldus GroenLinks. De partij wil toewerken naar 25% biologische landbouw en introduceert een heffing op de uitstoot van broeikasgassen en stikstof in de landbouw. De bio-industrie wordt afgeschaft.

SP is tegen verdere intensivering en schaalvergroting en geeft steun aan boeren die diervriendelijk en duurzaam produceren. De partij wil meer lokale en regionale productie en meer gebruik van biologische bestrijdingsmiddelen.

Voldoende medewerkers met de juiste skills

Zonder goed opgeleide mensen is er geen innovatie. Talent en vaardigheden zijn sleutelfactoren in de 4e Industriële Revolutie en in de energietransitie. Voldoende gekwalificeerde medewerkers zijn dus essentieel voor de technologische industrie. Medewerkers (jong tot oud) moeten zich continu kunnen ontwikkelen. Leven lang ontwikkelen moet in de technologische industrie gemeengoed worden en de instroom van studenten en technische medewerkers moet worden bevorderd.

LEERRECHTEN EN LEVEN LANG ONTWIKKELEN

Leven Lang Ontwikkelen moet topprioriteit krijgen als Nederland wereldwijd koploper wil blijven op het gebied van technologie en digitalisering. In het debat rond Leven Lang Ontwikkelen (LLO) komen regelmatig meerdere varianten of benamingen van persoonlijke ontwikkelbudgetten langs, denk aan leerrechten of leerrekeningen. Met een dergelijk budget kan iemand door scholing werken aan persoonlijke of professionele ontwikkeling. FME vindt dat een persoonlijk leerbudget nodig is voor een samenleving waarin mensen de regie kunnen nemen over de eigen loopbaan. Betere ontwikkelmogelijkheden zijn een manier om de instroom naar onze sector te verbeteren en onze structurele personeelstekorten aan te pakken.

Wat zeggen de partijen?

In vijf partijprogramma's zien wij een vorm van een persoonlijk ontwikkelbudget terug. VVD, CDA en ChristenUnie pleiten in hun verkiezingsprogramma's voor vormen van een persoonlijke leerrekening. D66 vindt dit een interessante optie, maar wil in eerste instantie alleen een onderzoek naar de mogelijkheden van een persoonlijk ontwikkelbudget. De PvdA wil iedere werkende om- en bijscholingsvouchers geven.

In het kader van LLO hebben partijen ook andere voorstellen. Zo wil het CDA dat onderwijsinstellingen de mogelijkheid krijgen om een bovenbouw voor volwassenonderwijs op te richten. Ook de PvdA wil dat onderwijsinstellingen in het middelbaar en hoger onderwijs beter worden ingericht op om- en bijscholing op latere leeftijd. Scholings- en ontwikkeltrajecten moeten verder makkelijker naast het werk kunnen worden gevolgd. De ChristenUnie vindt dat bijscholing aantrekkelijker moet worden, met name voor mensen met een beroepsopleiding. De partij zegt dat de scholingskansen voor deze groep gelijk moeten worden getrokken met de kansen voor hoogopgeleiden. D66 wil dat instellingen voor middelbaar beroepsonderwijs brede voorzieningen worden voor al het onderwijs gericht op beroep, educatie en LLO.

KANS: De VVD wil mbo-opleidingen gericht op tekortsectoren meer geld geven en voor deze opleidingen tevens het collegegeld verlagen.

VVD doet een serie voorstellen die de aansluiting van opleidingen op de arbeidsmarkt moet vergroten. Zo wil ze mbo-opleidingen gericht op tekortsectoren meer geld geven en bij deze opleidingen tevens het collegegeld verlagen. Arbeidskansen worden een criterium bij het oprichten van een nieuwe opleiding en opleidingen zonder banenperspectief kunnen worden stopgezet. Daarbovenop wil de partij meer bekostigd technisch onderwijs op alle niveaus van het tertiair onderwijs. De VVD zet in op een persoonlijke leerrekening voor alle werknemers en wil dat LLO-gelden gebruikt kunnen worden voor BBL-studenten.

CDA vindt dat er strenger moet worden gekeken naar opleidingen met weinig aansluiting op de arbeidsmarkt. De partij wil leerrechten voor elke werknemer en vindt dat onderwijsinstellingen met de invoering van leerrechten de mogelijkheid moeten krijgen om te starten met een bovenbouw voor volwassenenonderwijs. In de bekostiging van het hoger onderwijs moet meer ruimte zijn voor financiering per studiepunt. De partij wil dat de stagetekorten worden opgelost door samenwerking tussen onderwijs, brancheverenigingen en mkb.

D66 stelt voor om door betere samenwerking tussen mbo en bedrijfsleven tekorten op de arbeidsmarkt op te lossen. Ook zegt de partij dat keuzedelen en deelcertificaten een oplossing bieden voor de tekorten. D66 wil onderzoek laten doen naar een persoonlijk ontwikkelbudget en wil dat instellingen voor middelbaar beroepsonderwijs brede voorzieningen worden voor al het onderwijs gericht op beroep, educatie en LLO. Door samenwerking tussen politiek, opleidingen en bedrijfsleven kunnen de stagetekorten worden opgelost, denkt D66.

ChristenUnie investeert in technisch vakmanschap en ambachtsonderwijs. Arbeidsmarkt-relevante vmbo- en mbo-opleidingen krijgen meer bekostiging en het aantal meester-gezelplaatsen wordt uitgebreid. Er komt een mbo-niveau 5 voor domeinen waar geen vervolgopleiding in het hbo beschikbaar voor is. In deze opleiding staat specialisatie en verdieping in vakmanschap centraal. De partij wil een 'stagepact' om samen met werkgevers stagemogelijkheden voor mbo-studenten uit te breiden. Iedereen moet vanaf de geboorte een persoonlijk ontwikkelbudget krijgen. Werkgevers dragen hier maandelijks aan bij.

PvdA zet in op werkscholen, vakscholen en bedrijfsscholen waar iedereen opgeleid wordt tot vakpersoon en stelt voor om elke werkende bij- en omscholingsvouchers te geven. Ook wil de partij dat scholings- en ontwikkeltrajecten zo worden vormgegeven dat ze naast iemands werk gevolgd kunnen worden. Ook middelbaar en hoger onderwijs moeten een grotere focus krijgen op om- en bijscholing op latere leeftijd. De BBL ontvangt meer steun als het aan de PvdA ligt. De partij voert een stagegarantie in. Onderwijsinstellingen worden verantwoordelijk voor de uitvoering hiervan.

GroenLinks vindt dat ambachtsscholen in tekortsectoren gestimuleerd moeten worden en dat mbo-docenten meer ruimte moeten krijgen voor stagebegeleiding en het opzetten van praktijkgerichte opdrachten. Om de stagetekorten op te lossen wil GroenLinks een verplicht aantal stageplaatsen bij grote organisaties invoeren. Groene organisaties en vitale sectoren krijgen hier steun voor.

SP maakt het aantrekkelijker om een leven lang bijscholing te volgen. Ook moet er meer ruimte komen voor mbo-opleidingen die op de arbeidsmarkt aansluiten.

Toekomstgericht werkgeverschap

Werkgeverschap is gebaseerd op goede arbeidsverhoudingen, moderne arbeidsvoorwaarden en een stimulerend arbeidsmarktstelsel. Succesvol arbeidsmarktbeleid zorgt ervoor dat werkgevers wendbaar en flexibel zijn. Vanwege de arbeidstekorten in de sector is het van groot belang dat de instroom naar de technologische industrie wordt vergroot en de mismatch op de arbeidsmarkt wordt aangepakt.

WERK-NAAR-WERK TRAJECTEN

De mismatch op de arbeidsmarkt tussen vraag en aanbod van technici zal – ook na deze crisis – aanhouden. Dit concludeert onder andere McKinsey (Juni 2020) in het rapport *The Future of Work in Europe*. Om de mismatch aan te pakken, hebben wij meer dan alleen de jongeren instroom nodig, maar moeten we ook mensen om- en bijscholen uit andere sectoren. FME ziet veel kansen in werk-naar-werk trajecten om mensen te helpen met het behalen van vaardigheden waarmee ze aan de slag kunnen in de technologische industrie. Zo kunnen mensen die geraakt worden door de coronacrisis geholpen worden aan een baan met veel toekomstperspectief.

Wat zeggen de partijen?

De PvdA wil dat werkgevers, samen met het UWV en sociale partners, werknemers die hun baan dreigen te verliezen verplicht helpen met het toewerken naar een nieuwe baan. De VVD maakt het fiscaal aantrekkelijker om een transitievergoeding voor omscholing te gebruiken. D66 wil werkgevers stimuleren bij- en omscholing aan te bieden aan werknemers.

VVD, CDA, PvdA en GroenLinks willen dat werkzoekenden geholpen worden met het vinden van werk. De VVD wil dat werkzoekenden begeleid worden naar tekortsectoren. Minstens de helft van het STAP budget zou gebruikt

moeten worden voor omscholingen die de overstap naar deze banen mogelijk maken. Het CDA wil de samenwerking tussen gemeenten, UWV, uitzendbureaus en onderwijsinstellingen stimuleren om werkzoekenden regionaal te helpen. De PvdA zet zelfs in op een werkgarantie: mensen kunnen zich laten omscholen en een basisbaan krijgen als ze (nog) geen ander werk hebben gevonden. Ook de ChristenUnie is voorstander van basisbanen als sluitstuk van de sociale zekerheid. GroenLinks vergroot de mogelijkheden voor werkzoekenden om zich te laten omscholen naar sectoren met personeelstekorten.

KANS: Het CDA gaat de deeltijd-WW uitwerken.

VVD wil vaste contracten aantrekkelijker maken door de werkgeverspremies bij vaste contracten te verlagen. De transitievergoeding bij het niet verlengen van een contract in het eerste jaar wordt afgeschaft. Minstens de helft van het STAP-scholingsbudget wordt ingezet voor omscholing naar tekortsectoren. Werkzoekenden krijgen persoonlijke begeleiding. De VVD verhoogd de overheidsbijdrage voor kinderopvang voor middeninkomens. Kleine werkgevers worden uitgezonderd van de in een cao afgesproken bovenwettelijke loondoorbetalingsregelingen bij ziekte. Voor bedrijven met minder dan 25 werknemers wordt de loondoorbetalingsregeling één jaar, de overheid compenseert het tweede jaar. Het minimumloon wordt hoger, maar de uitkeringen (m.u.v. AOW & arbeidsongeschiktheid) stijgen niet mee.

CDA gaat de deeltijd-WW uitwerken. De partij wil dat gemeenten, UWV en onderwijsinstellingen beter samenwerken bij de begeleiding van werkzoekenden. Vaste contracten worden aantrekkelijker door de belastingdruk op arbeid minder afhankelijk te maken van de contractvorm. Het CDA introduceert het deeltijdpensioen: de mogelijkheid om minder te werken vanaf 5 jaar voor de AOW-leeftijd. Kinderopvang wordt, op een kleine ouderbijdrage na, rechtstreeks door de overheid betaald. De loondoorbetalingsplicht wordt beperkt. Het minimumuurloon wordt met 10% verhoogd.

D66 past de Participatiewet aan om maatwerk bij de begeleiding van werkzoekenden mogelijk te maken. De fiscale verschillen tussen contractvormen worden verkleind. Het wordt makkelijker na de AOW-leeftijd door te werken. Verder wordt kinderopvang 4 dagen per week gratis en verlengt D66 het partnerverlof naar 10 weken. D66 wil de komende 5 jaar een vrouwen en mannen quotum van 30% in bestuurs- en toezichtfuncties. Loondoorbetaling voor kleine en middelgrote werkgevers gaat naar één jaar met een collectief verzekerd tweede jaar. Het minimumloon wordt met 20% verhoogd.

ChristenUnie maakt vaste contracten aantrekkelijker. Voor werknemers in vaste dienst gaan de WW & Aof-premies omlaag. Er komt een publiek-privaat bekostigde infrastructuur voor loopbaanbegeleiding en scholingsadvies. Hier kunnen mensen terecht met vragen over onder andere werk naar werk trajecten. De loondoorbetaling bij ziekte voor kleine en middelgrote werkgevers wordt teruggebracht naar één jaar. De ChristenUnie voert een minimumuurloon in op basis van een 36-urige werkweek en het verhoogt daarbovenop het minimumloon met 10%.

PvdA introduceert een werknemersvoordeel om vaste contracten aantrekkelijker te maken en vermindert het aantal contractvormen naar drie. Bij (dreigend) baanverlies helpen de (oude) werkgever, UWV & sociale partners bij het toewerken naar een nieuwe baan. De PvdA introduceert een generatiepact: ouderen werken minder en jongeren worden op die werkplek ingewerkt. Mensen met zware beroepen kunnen vanaf 45-jar met pensioen. Kinderopvang wordt gratis tot 4 jaar. Voor bedrijven tot 25 werknemers wordt het tweede jaar loondoorbetaling collectief verzekerd. Grote bedrijven krijgen een vrouwenquotum van 30% voor vrouwen aan de top. Er komt een minimumuurloon van 14 euro.

GroenLinks introduceert persoonlijke begeleiding voor alle werkzoekenden en verruimd omscholingsmogelijkheden naar tekortsectoren voor bijstandsgerechtigden. Het aantal contractvormen wordt vermindert naar drie. GroenLinks wil dat bedrijven met meer dan 50 werknemers zich certificeren voor het bieden van gelijk loon bij gelijk werk. Kinderopvang wordt 4 dagen per week gratis. Buitenschoolse opvang wordt altijd gratis. Bij werkgevers met meer dan 50 werknemers mogen raden van bestuur en toezicht nog maximaal voor 60% uit mannen bestaan. De partij wil een minimumuurloon dat 60% van het gemiddelde inkomen is.

SP maakt de kinderopvang vanaf 2,5 jaar 3 dagen per week gratis en verlaagd de AOW-leeftijd naar 65 jaar. Bedrijven moeten alle werknemers volgens de cao betalen. De SP beëindigd onzekere contractvormen en treedt op tegen het gedwongen werken als zelfstandige. Er komt een minimumuurloon van 14 euro.

Economische randvoorwaarden

De technologische industrie bestaat niet in een vacuüm. Ze vormt een motor voor de economie, maar is ook afhankelijk van de economische omstandigheden waarbinnen ze opereert. Daarom is algemeen economisch beleid ook van invloed op de technologische industrie.

HET NATIONALE GROEIFONDS

Innovatie zorgt voor een toename van de arbeidsproductiviteit en versterkt het verdienvermogen waarmee we onze publieke voorzieningen betalen. Daarom is innovatie cruciaal voor onze toekomstige welvaart en welzijn. De langverwachte aankondiging van het Nationaal Groeifonds in september 2020 is daarom door FME en haar leden met enthousiasme onthaald. Het is zaak om fouten uit het verleden niet te herhalen; het fonds is bewust op afstand geplaatst van de politiek en beoordeling van voorstellen geschiedt door experts uit het veld. Hoewel de Tweede Kamer haar controlerende rol ten opzichte van het fonds inmiddels heeft versterkt, blijft de afstand tot de politiek een goede keuze. Zo voorkomen we dat de projecten die uit het fonds gefinancierd worden te ver af komen te liggen van het oorspronkelijke doel: het versterken van de innovatiekracht van Nederland. De visie die aan het Nationaal Groeifonds ten grondslag ligt, de Nationale Groeistrategie, moet ook door en met experts uit bedrijfsleven en wetenschap uitgewerkt en geactualiseerd worden. Daarvoor zou een Nationale Groeicommissie in het leven moeten worden geroepen.

Wat zeggen de partijen?

VVD, CDA en D66 hebben aandacht voor de rol van het Nationaal Groeifonds. Zo schrijft het CDA dat het fonds een belangrijke bijdrage kan leveren aan nieuwe investeringen in fundamenteel en praktijkgericht onderzoek, een veld waarop Nederland al jaren achterloopt op de Europese doelstelling. De partij zegt ook dat cofinanciering vanuit het Groeifonds bedrijven kan helpen in de overstap naar nieuwe verdienmodellen. De VVD schrijft dat het structureel verdienvermogen van het land verbeterd wordt met het Groeifonds. D66 vindt dat het Nationaal Groeifonds een goede start is om de investeringen in onderwijs, wetenschap, innovatie, infrastructuur en verduurzaming te laten groeien. Ook wil de partij extra structurele investeringen.

Partijen hebben ook specifieke doelen waarvan ze hopen dat die door het Groeifonds bediend zullen worden. Zo noemt het CDA specifiek de mogelijkheden voor agrarische projecten en regionale investeringen. De partij wil dat alle investeringen toekomstgericht zijn. De VVD noemt kernenergie als gebied dat steun uit het fonds kan krijgen, net als de uitbreiding van het lightrail netwerk en auto-, spoor-, vaar- en fietswegen.

KANS: D66 maakt investeren in startups en scale-ups aantrekkelijker door particuliere verliezen aftrekbaar te maken.

VVD wil dat regels voor het mkb automatisch vervallen, tenzij de kamer actief besluit ze in werking te houden. Ook moeten instanties als de belastingdienst hun dienstverlening voor specifiek het mkb verbeteren. De overheid gaat actief deelnemen in strategisch belangrijke bedrijven en investeren in veelbelovende ondernemingen om innovatie in Nederland te behouden. Nieuwe vormen van kapitaal, zoals data, worden belast.

CDA beperkt Nederlandse aanvullingen op Europese regels om een gelijk speelveld te behouden. Het aanhouden van eigen vermogen wordt gestimuleerd door een aftrekmogelijkheid voor eigen vermogen. De partij wil meer investeren in krimpregio's middels een Nationaal Programma voor de Toekomst van de Regio en het Nationaal Groeifonds. In Europees verband moeten er Made In Europe en Protected by Europe strategieën komen om de levering van vitale producten en technologie veilig te stellen en om te voorkomen dat vitale sectoren in buitenlandse handen vallen.

D66 maakt investeren in startups en scale-ups aantrekkelijker door particuliere verliezen aftrekbaar te maken. De partij richt een directie of agentschap Externe Effecten op die de bevoegdheid krijgt eerlijke prijsberekeningen te vragen en sectorbrede hervormingen initieert. Sociaal ondernemerschap wordt gestimuleerd door een publiek-privaat programma. Er wordt aan een digitaal impactregister voor producten gewerkt.

ChristenUnie wil dat de economie van regio's buiten de Randstad structureel wordt versterkt, bijvoorbeeld met de regionale industrieclusters. De partij wil dat het fiscaal

minder aantrekkelijk wordt voor bedrijven om schulden te hebben. De balans tussen vreemd en eigen vermogen moet worden hersteld. Het minimumtarief voor winstbelasting voor grote bedrijven moet van 9% naar 15% gaan. De randvoorwaarden voor een internationaal concurrerende maakindustrie moeten worden aangescherpt. Preferente en concurrente schuldeisers krijgen een gelijkwaardigere positie.

PvdA zet brede welvaart voorop in de rijksbegroting. Banken en pensioenfondsen mogen niet meer investeren in vervuilende activiteiten. Bedrijven moeten hun maatschappelijke missie vastleggen. Sociale en groene ondernemers krijgen extra hulp en bescherming, bijvoorbeeld voorrang op aanbestedingen. De PvdA schaft de voorrangspitatie van de overheid bij schuldeisen af.

GroenLinks is van plan het mkb te helpen met digitalisering en samenwerking in grensregio's. De maakindustrie moet worden geherwaardeerd. GroenLinks stapt af van de mainportstrategie en creëert een groene industriepolitiek. Startups die bijdragen aan een groene economie worden geholpen. Bedrijven met meer dan 100 werknemers worden verplicht een winstdelingsregeling in te voeren waarvan de hoogte is gekoppeld aan de dividenduitkering.

SP wil banen creëren door gericht in het mkb te investeren. Bij bedrijven met meer dan 100 werknemers krijgen werknemers instemmingsrecht, recht op een deel van de winst en kiezen ze de helft van de commissarissen. Aandeelhouders die langer aandelen bezitten krijgen dubbel stemrecht.

Internationale randvoorwaarden

Nederlandse technologiebedrijven zijn wereldspelers en een onmisbare motor van onze economie. FME leden leveren met een export van 51 miljard euro (bijna de helft van hun jaaromzet) een grote bijdrage aan het Nederlandse BBP en de banenmarkt. Deze positie is echter niet vanzelfsprekend. Wereldwijd is een oprukkende geopolitieke machtsstrijd gaande rond technologie en kennis, met name tussen de Verenigde Staten en China. Een goed handelsklimaat is essentieel voor welzijn en welvaart in Nederland.

EEN GELIJK SPEELVELD

Nederland is een vooraanstaand exportland en bij uitstek gebaat bij open grenzen en vrije handel met duidelijke regels voor iedereen. Op de Europese interne markt – ons eigen speelveld – blijken steeds vaker partijen mee te spelen voor wie onze regels niet gelden (bijvoorbeeld op het gebied van staatssteun) of niet afdwingbaar zijn (zoals bij aanbestedingen). Nederlandse bedrijven moeten zich in deze gevallen aan strengere regelgeving houden dan concurrenten uit landen met veel minder strikte regels. Binnen Europa wordt het speelveld soms verstoord doordat Nederland Europese regels op het gebied van staatssteun en mededinging strikter toepast dan veel andere landen. Volgens FME moeten de EU en Nederland zich fermere inzetten voor een gelijk speelveld, tegelijkertijd oog houdend voor de risico's van een open handelssysteem.

Wat zeggen de partijen?

De PvdA vindt dat er goed gecontroleerd moet worden of alle bedrijven op de interne markt zich aan de EU-standaarden houden. CDA en VVD vinden dat er bij milieuregels rekening moet worden gehouden met een gelijk speelveld binnen Europa. PvdA, VVD en D66 zijn alle drie voorstander van een CO₂-heffing aan de Europese grens om een gelijk speelveld te garanderen. De ChristenUnie wil de mogelijkheden hiervoor onderzoeken. Het CDA vindt dat Europese staatssteunregels eventueel ook voor bedrijven uit derde landen moeten gelden. De VVD heeft hier ook aandacht voor en wil de staatssteunregels voor deze bedrijven aanscherpen. De partij wil

strenger toezicht op bedrijven die staatssteun ontvangen en bedrijven die op deze of andere manieren de interne markt ondermijnen extra heffingen laten betalen en eventueel zelfs kunnen weren.

Verder vindt de VVD dat wederkerigheid belangrijk is bij het verlenen van toegang tot de interne markt. D66 spreekt ook over wederkerigheid: bij internationale aanbestedingen moet het uitsluiten van bedrijven mogelijk zijn als er geen wederkerigheid is. Het CDA oppert dat de Nederlandse aanvulling op EU-regelgeving beperkt moet zijn om een gelijk speelveld te handhaven.

D66 geeft aan dat de Wereldhandelsorganisatie gemoderniseerd moet worden. De VVD heeft ook aandacht voor de WTO en vindt dat China hierbinnen niet meer als ontwikkelingsland moet worden aangemerkt.

KANS: VVD, CDA, ChristenUnie, GroenLinks en PvdA hebben expliciet aandacht voor strategische autonomie.

VVD vindt dat handel en toegang tot de interne markt op basis van wederkerigheid moet zijn. Bedrijven van buiten de EU hebben alleen ongehinderde toegang als de thuismarkt open is. Valsspelers die een internationaal gelijk speelveld in de weg staan, moeten worden gestraft. EU-staatssteunregels voor niet-EU landen moeten worden aangescherpt. De VVD wil EU-harmonisatie op gebied van CO2-heffingen en een CO2-heffing aan de EU-grens om oneerlijke concurrentie tegen te gaan. De partij wil een puntensysteem voor het reguliere (economische) migratiebeleid.

CDA zet in Europa en bij handelsverdragen in op een gelijk speelveld. Het Europees klimaat- en industriebeleid moet zich hier ook op richten. De partij is tegen EU-belastingen en wil dat er Europa-brede afspraken komen over het beprijzen van CO2. Staatssteunregels worden wellicht van toepassing op bedrijven van buiten de EU.

D66 wil een kader voor IMVO op Europees niveau. Als richtlijnen niet worden gevolgd komt er wetgeving. Op gebied van aanbestedingsrecht moet het mogelijk worden bedrijven uit niet-EU landen uit te sluiten als er geen wederkerigheid is. Handelsinstrumenten worden meer ingezet voor duurzame doeleinden. De EU moet de mogelijkheid krijgen belastingen te heffen.

ChristenUnie vindt dat de EU strenger moet optreden tegen oneerlijke concurrentie en staatsteun. De maakindustrie moet beschermd worden tegen dumping. Een grensheffing op CO2 in Europa moet verder verkend worden in het kader van het voorkomen van koolstoflekkage. De partij wil een Europees minimumtarief voor de winstbelasting van 15%. Exportkredietverzekeringen mogen van de partij alleen worden afgesloten door bedrijven die voldoen aan IMVO-normen. In het Dutch Good Growth Fund komt minder nadruk op export.

PvdA wil eerlijke concurrentie op de interne markt. Alle bedrijven moeten zich aan de regels houden. De partij wil waakzaam zijn betreft toegang tot de Chinese markt, bescherming van intellectueel eigendom, dumping en uitbuiting op de arbeidsmarkt. De PvdA wil een multilateraal hof voor geschillenbeslechting over investeringsbescherming.

GroenLinks vindt dat er voor duurzame handel een klachtenmechanisme bij handelsverdragen hoort, net als de verplichting om zorgvuldig onderzoek te doen naar risico's op milieuschade en schending van mensenrechten. GroenLinks wil de ruimte voor migratie afstemmen op arbeidstekorten (inclusief stages en opleidingen voor tekortberoepen) door akkoorden te sluiten met herkomstlanden.

SP wil een nieuw Europees verdrag. De Europese Commissie moet worden afgeschaft en het Europees Parlement zou niet langer eigen parlementariërs moeten hebben. De Euro is volgens de SP onhoudbaar. De EU sluit geen handelsverdragen meer zonder toestemming van nationale parlementen.

Over FME:

FME is de ondernemersorganisatie voor de technologische industrie. Onze 2.200 leden zijn technostarters, handelsbedrijven, middelgrote en kleine industrie (mki) en grote industrie/multinationals die actief zijn in de sectoren metaal, elektronica, elektrotechniek en kunststof. Er werken bij onze leden 220.000 medewerkers. De gezamenlijke omzet van de FME-leden bedraagt 108 miljard en zij exporteren voor 51 miljard. Daarmee realiseren de FME-leden een zesde van wat Nederland in totaal met export verdient. FME werkt intensief samen met 30 partnerbranches.

Deze analyse gaat uit van de voorstellen in de conceptverkiezingsprogramma's en is inhoudelijk vastgesteld op 5 januari 2021. De definitieve partijprogramma's zijn nog niet door alle politieke partijen bekend gemaakt. Om alle partijen gelijk te behandelen zijn definitieve programma's die wel zijn uitgekomen niet meegenomen in deze analyse. De precieze duiding van voorstellen en de bijbehorende kostenberekeningen van sommige plannen zullen geconcretiseerd worden in de definitieve verkiezingsprogramma's.

Postbus 190, 2700 AD Zoetermeer
Zilverstraat 69, 2718 RP Zoetermeer
+31 (0)79 353 11 00
info@fme.nl

fme.nl